

ВИДИ І СУТЬ РИЗИКІВ, ПРИТАМАННИХ ВЗАЄМОВІДНОСИНАМ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

© Тесак О.В., 2009

Виділено основні види ризиків, притаманних взаємовідносинам машинобудівного підприємства з суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовища, а також здійснено класифікацію цих ризиків.

The article scrutinize types of risks inherent relation between machine-building enterprise with the subjects of external and internal environment and made classification of these risks.

Постановка проблеми. Ефективність діяльності кожного підприємства значною мірою залежить від його взаємовідносин з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовищ. На оптимальність цих взаємовідносин істотний вплив мають ризики, що їм притаманні. Більшість вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності не здійснюють глибокого аналізу цих ризиків, що призводить до зростання кількості випадків невиконання умов договорів контрагентами, збільшення обсягів несвоєчасних платежів між ними тощо. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених питанням ризикології, цим видам ризику у науковій літературі не приділяється достатньої уваги.

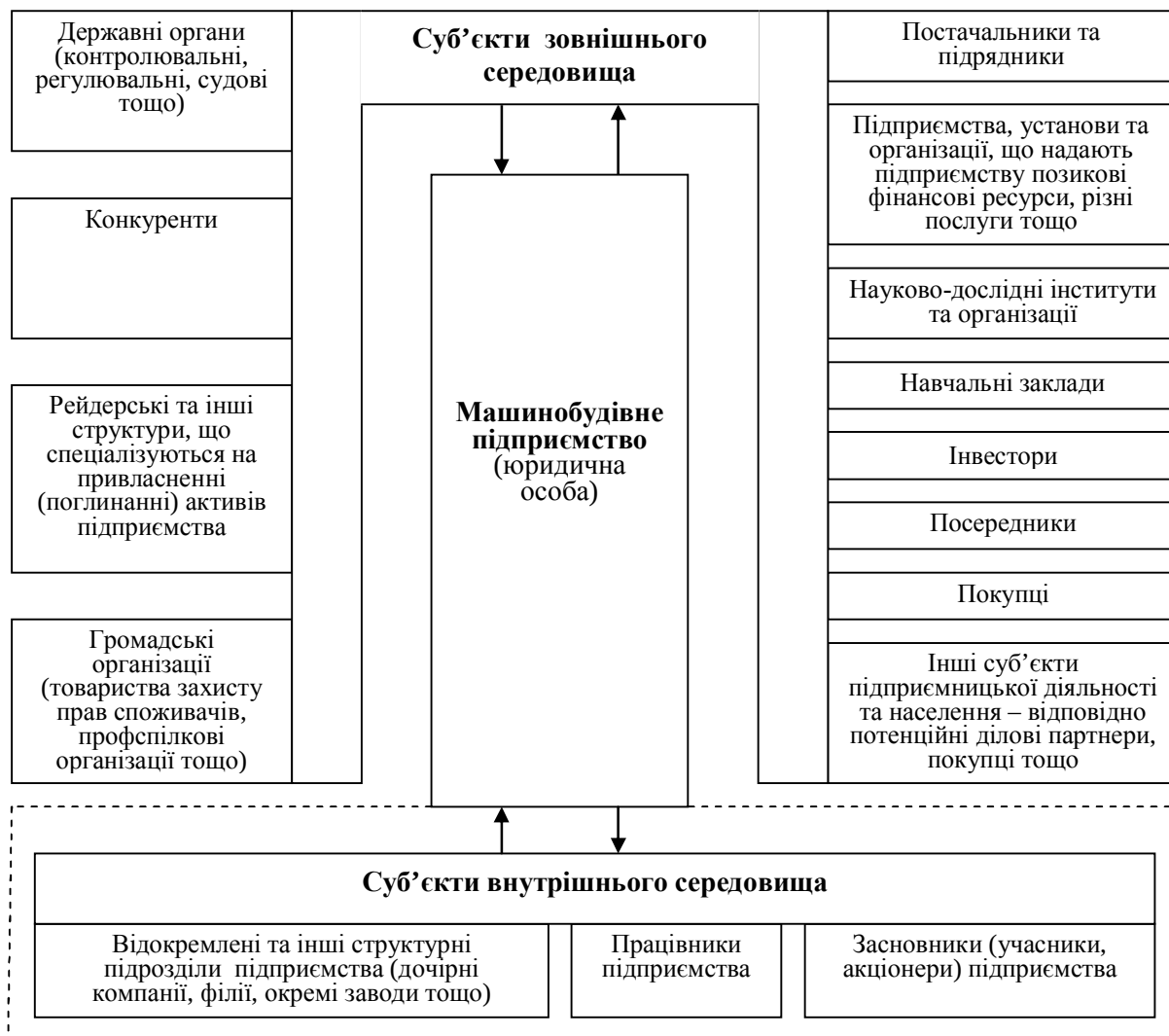
Аналіз останніх публікацій. Ризики вже тривалий час є актуальним об'єктом наукових досліджень, про що свідчать праці як класичної, так і неокласичної теорії ризику [1, с. 20]. Найчастіше ризики трактують як ймовірність втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання фінансових результатів або появи додаткових витрат внаслідок здійснення різних видів діяльності. Ризик залежить від рівня невизначеності в умовах якої керівництво підприємства приймає управлінські рішення. Рівень невизначеності спричиняється як недостатністю, так і недостовірністю інформації [2, с. 28].

С.М. Ілляшенко стверджує, що ризик існує лише у ситуації, в якій існують хоча б два сценарії розвитку подій з різними альтернативними результатами [3, с. 10]. Н.І. Машина наголошує, що до ризиків не можна ставитись виключно як до негативного явища, оскільки вони, на думку цього науковця, виконують низку важливих функцій, зокрема інноваційну, регульовальну, захисну, аналітичну [4, с.14]. У [5, с. 21] зазначається, що є підходи трактування ризику як категорії, що пов'язана також з настанням позитивних та нейтральних ефектів. У [6] зазначено, що є допустимі межі ризику, які фактично неможливо зменшити наявними методами або й недоцільно. В.В. Вітлінський та Г.І. Великоіваненко [7, с. 106–107] зазначають, що у процесі дослідження ризиків необхідно ретельно враховувати специфіку діяльності підприємства (установи, організації). Для дослідження ризиків взаємовідносин машинобудівного підприємства з суб'єктами його зовнішнього та внутрішнього середовищ важливими є зокрема наукові праці, присвячені питанням управління взаємозв'язками підприємства із споживачами продукції [8] та бізнес-партнерами [9].

Постановка завдань. Завдання роботи є виділення основних видів ризиків, притаманних взаємовідносинам машинобудівного підприємства з суб'єктами його зовнішнього та внутрішнього середовищ, а також здійснення класифікації цих ризиків.

Виклад основного матеріалу. Ризики, притаманні взаємовідносинам машинобудівного підприємства з суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовищ, – це ризики того, що ці

взаємовідносини призведуть до настання негативних наслідків для підприємства або до нездійснення тією чи іншою мірою очікувань щодо отримання ним певних результатів. Суб'єкти зовнішнього та внутрішнього середовищ, з якими підприємство має взаємовідносини, зображені на рисунку.

*Суб'єкти зовнішнього та внутрішнього середовищ,
з якими машинобудівне підприємство має взаємовідносини*

Більшість взаємовідносин з вищенаведеними суб'єктами існують не відокремлено, а взаємопов'язані між собою, що може зумовити зростання рівня ризиків.

Ризики взаємовідносин підприємства породжуються зокрема існуванням таких чинників:

обмеженість запасів природних ресурсів певної якості та відповідної вартості;

обмеженість кількості суб'єктів, які пропонують ресурси (роботи, послуги) певної якості і за відповідну їй ціну;

наявність конфлікту інтересів двох сторін взаємовідносин у поширеній площині: «одна сторона: дорожче продати з попередньою оплатою» – «друга сторона: дешевше купити з відтермінуванням платежу»;

визначальне значення людського фактора в започаткуванні та здійсненні взаємовідносин підприємства;

можливість появи суб'єкта, який запропонує кращі умови контрагенту підприємства або іншим шляхом змусить контрагента розірвати існуючі взаємовідносини;

**Основні види ризиків, притаманних взаємовідносинам машинобудівного підприємства
з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовищ**

Види суб'єктів	Види ризиків
1	2
Ризики взаємовідносин з суб'єктами зовнішнього середовища	
Постачальники та підрядники	Ризик зриву поставок за часом, обсягом, якістю; ризик втрати постачальника (внаслідок його банкрутства, небажання співпрацювати чи інші причини); ризик підвищення цін на поставки від постачальника; ризик неможливості вчасного перевезення матеріальних ресурсів від постачальника; ризик невчасного і невідповідної якості виконання підрядниками будівельно-монтажних робіт тощо
Підприємства, установи та організації, що надають підприємству позикові фінансові ресурси, різні послуги тощо	Ризик відмови банку видати кредит на необхідний термін у потрібній сумі; ризик підвищення банком відсотків за кредит; ризик невиконання страховою компанією страхових виплат; ризик невдалого проведення рекламної кампанії сторонньою організацією на замовлення підприємства; ризик проведення недостовірних маркетингових досліджень відповідними підприємствами тощо
Науково-дослідні інститути	Ризик зриву науково-дослідним інститутом графіків передачі інноваційних розробок; ризик неправомірного повторного продажу науково-дослідним інститутом результатів роботи іншим суб'єктам підприємницької діяльності тощо
Навчальні заклади	Ризик невідповідної підготовки вищим навчальним закладом необхідних для підприємства працівників тощо
Інвестори	Ризик невиконання інвестором своїх зобов'язань в перерізі термінів та обсягів інвестицій; ризик втрати інвестора через його банкрутство; ризик втрати інвестора внаслідок його переходу до співпраці з конкурентом; ризик непорозумінь в розподілі економічного ефекту з інвестором тощо
Посередники	Ризик втрати торговельних посередників; ризик реалізації посередником продукції у торговельній мережі з вищими націнками від тих, які були обумовлені підприємством; ризик підвищення торговельним посередником вартості своїх послуг тощо
Покупці	Ризик втрати лояльності покупців до продукції підприємства (внаслідок невідповідності ціни, якості, сервісу, асортименту тощо); ризик зниження купівельної спроможності покупців; ризик виникнення масових гарантійних випадків; ризик виставлення претензій чи судових позовів від покупців тощо
Інші суб'єкти підприємницької діяльності та населення – відповідно потенційні ділові партнери, покупці тощо	Ризик зниження купівельної спроможності населення; ризик зміни структури населення в частині сегментів, на які орієнтується підприємство тощо
Державні органи (контролювальні, регулювальні, судові тощо)	Ризик замовних перевірок контролювальних органів; ризик підвищення норм і нормативів щодо якості продукції у відповідних стандартах; ризик арешту майна підприємства; ризик відкриття кримінальних чи інших справ проти керівних осіб підприємства; ризик зростання кількості податків і податкових ставок тощо
Конкуренти	Ризик викрадення конкурентами інноваційних розробок підприємства; ризик виведення конкурентом аналогічної продукції раніше від підприємства; ризик зниження конкурентом цін на продукцію; ризик підвищення якості продукції конкурента; ризик появи у конкурента інноваційної продукції, яка краще задовольняє потреби споживачів; ризик підробки продукції підприємства; ризик виходу на ринок дешевої імпортової продукції тощо
Рейдерські та інші структури, що спеціалізуються на привласненні (поглинанні) активів підприємства	Ризик рейдерської атаки на підприємство чи його майно тощо

1	2
Громадські організації	Ризик виникнення претензій з боку організацій із захисту прав споживачів; ризик конфліктів з профспілковими організаціями тощо.
Ризики взаємовідносин з суб'єктами внутрішнього середовища	
Відокремлені та інші структурні підрозділи підприємства (дочірні компанії, філії, окремі заводи тощо)	Ризик невиконання відокремленим чи іншим структурним підрозділом своїх обов'язків в перерізі часу, обсягу, якості тощо
Працівники підприємства	Ризик невиконання конкретним працівником своїх обов'язків в перерізі часу, обсягу, якості; ризик переходу потрібного підприємству працівника до конкурента; ризик викрадення працівником комерційної таємниці підприємства тощо
Засновники (учасники, акціонери)	Ризик виникнення конфлікту між засновниками щодо розподілу і використання прибутку, розвитку підприємства тощо

високий вплив макросередовища (загальноекономічний стан в країні, політична ситуація тощо) на взаємовідносини між сторонами.

Основні види ризиків, притаманних взаємовідносинам машинобудівного підприємства з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовищ, наведено в табл. 1.

Під час управління ризиками взаємовідносин підприємства з суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовищ необхідно враховувати такі аспекти:

ризики взаємовідносин можуть існувати не тільки доти, доки активно тривають ці взаємовідносини (активна форма), а й доки існує суб'єкт, з яким вони здійснювались, або його правонаступник (пасивна форма);

ризики взаємовідносин можуть виникати в результаті взаємодомовленостей сторін, а можуть бути нав'язані підприємству в односторонньому порядку;

ризиками взаємовідносин необхідно постійно управляти, оскільки в іншому разі вони можуть стати для підприємства некерованими і загрожувати його функціонуванню;

ризики взаємовідносин мають комплексний характер, тобто складаються з цілої низки різних видів ризиків і не тільки економічних.

Вважаємо, що ризики взаємовідносин підприємства з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовищ можуть призвести до наслідків декількох категорій:

I. Зриви у виконанні зобов'язань, що виникли в процесі взаємовідносин (зрив в обсягах поставок продукції; зрив у термінах платежу за продукцію тощо).

II. Втрата взаємовідносин з окремими суб'єктами (втрата деяких висококваліфікованих кадрів; втрата деяких постачальників та покупців тощо).

III. Втрата взаємовідносин з цілими категоріями суб'єктів (втрата цілого ринку збуту; втрата усіх постачальників певного ресурсу; втрата доступу до усіх позикових фінансових ресурсів тощо).

IV. Неможливість здійснення подальшої діяльності підприємства (поглинання, поділ, ліквідація підприємства, рейдерське захоплення тощо).

Ризики взаємовідносин підприємства з суб'єктами його зовнішнього та внутрішнього середовищ доцільно класифікувати за ознаками, наведеними в табл. 2.

Ризики, які можливо регулювати, відрізняються від ризиків, які неможливо регулювати, тим, що перші піддаються контрольованому впливу застосовуваних підприємством методів мінімізації ризиків.

Ризики, наслідки яких можливо точно передбачити, неможливо точно передбачити та неможливо передбачити взагалі, виділяють залежно від спроможності підприємства за допомогою доступних методик передбачати рівень і полярність наслідків, до яких можуть призвести ризики.

Ризики, які призводять до неоправданих наслідків і ризики, наслідки, яких можна виправити, виділяють залежно від спроможності підприємства здійснити відповідні виправлення.

**Класифікація ризиків взаємовідносин підприємства з суб'єктами
зовнішнього та внутрішнього середовищ**

Класифікаційні ознаки	Види ризиків
За можливістю впливати на рівень ризику:	– ризики, які можливо регулювати – ризики, які неможливо регулювати
За можливістю передбачити наслідки, до яких можуть призвести ризики:	– ризики, наслідки яких можливо точно передбачити – ризики, наслідки яких неможливо точно передбачити – ризики, наслідки яких неможливо передбачити взагалі
За можливістю виправити наслідки до яких можуть призвести ризики:	– ризики, які призводять до неоправданих наслідків – ризики, які призводять до наслідків, які можна виправити
За етапом життєвого циклу взаємовідносин підприємства, на якому виникає ризик:	– ризики започаткування взаємовідносин – ризики здійснення взаємовідносин – ризики припинення взаємовідносин
За вагомістю ризиків:	– основні ризики – другорядні ризики
За можливістю уникнення ризику:	– обов'язкові ризики – добровільні ризики
За рівнем ризику:	– мізерні ризики – помірні ризики – допустимі ризики – критичні ризики – катастрофічні ризики

Ризики започаткування, здійснення та припинення взаємовідносин виникають на відповідних етапах життєвого циклу взаємовідносин і пов'язані з особливостями кожного етапу.

Основні – це ризики, які мають найбільшу ймовірність виникнення, а другорядні – це ризики з низькою ймовірністю виникнення.

Обов'язкові ризики притаманні певним взаємовідносинам постійно, а на добровільні керівництво погоджується за власною ініціативою, переслідуючи певні інтереси (нерідко свої власні).

Ризики є мізерними, помірними, допустимими, критичними та катастрофічними залежно від того, до наскільки негативних наслідків вони можуть призвести.

Висновки. Отже, виділення основних ризиків взаємовідносин підприємства з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовищ дасть змогу детально їх дослідити, розробити оптимальні методи мінімізації цих ризиків і підвищити рівень ефективності діяльності машинобудівного підприємства.

1. Івченко І.Ю. *Модельовання економічних ризиків і ризикових ситуацій: Навч. посібник.* – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 344 с. 2. Лук'янова В.В., Головач Т.В. *Економічний ризик: Навч. посібник.* – К.: Академвидав, 2007. – 464 с. 3. Ілляшенко С.М. *Економічний ризик: Навч. посібник.* – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с. 4. Машина Н.І. *Економічний ризик та методи його вимірювання: Навч. посібник.* – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 188с. 5. Кузьмін О.Є. та ін. *Управління ризиками в інноваційній діяльності: Навч.-метод. посібник / О.Є. Кузьмін, Н.Ю. Подольчак, Н.І. Подольчак.* – Львів: Видавництво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 176 с. 6. Тихомиров Н.П., Потравний І.М., Тихомирова Т.М. *Методы анализа и управления эколого-экономическими рисками: Учеб. пособие для вузов / Под. ред. проф. Н.П. Тихомирова.* – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 350 с. 7. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. *Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія.* – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с. 8. Загородній А.Г., Коваль З.О. *Управління взаємозв'язками підприємства зі споживачами продукції: Монографія.* – Львів: ЗУКЦ, ПП НВФ БІАРП, 2008. – 364 с. 9. Чухрай Н.І., Криворучко Я.Ю. *Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами: Монографія / За наук. ред. Н. Чухрай.* – Львів: Видавництво «Растр-7», 2008. – 360 с.